

MEKTEB – MISIJA I PROFESIJA

Vahid FAZLOVIĆ

UDK 28-472-053.2

SAŽETAK: U uvodnom dijelu rada donesena su značenja pojmova *misija* i *profesija* u kontekstu mektepskog odgoja i obrazovanja. Radi jasnijeg i potpunijeg sagledavanja misije mekteba, naročita pažnja je usmjerena na etimologiju riječi *mekteb* i na sam historijat mekteba. U glavnom dijelu rada prezentirana je misija mekteba u širem opsegu misije islama. Naznačavajući Poslanikove, a.s., pripreme za misiju (duhovne, umne i društvene) u radu je ukazano na vezu između misije i profesije, te na potrebu profesionalnog pristupa misiji mekteba. Akcentirana je nezamjenjiva uloga mektepske nastave u savremenom dobu, usljed velikih promjena u porodici i sve prisutnijih društvenih i virtuelnih izazova, koji usložnjavaju odgojno-obrazovni rad s mladima. U rezimeu rada elaborirane su: formalne pretpostavke uspjeha mektepske misije, pitanje realnog koncipiranja nastavnih planova i programa, mogućnost realizacije rada u mektebu po uzoru na školski sistem, potreba sinhronizacije u radu mekteba i nastavnog predmeta islamska vjeronauka s ciljem postizanja efektivnijih rezultata, potreba normiranja rada muallima, stručnog usavršavanja i stimulacije muallima, te potreba ostvarivanja snažnijeg utjecaja mekteba na život i ponašanje mladih.

Ključne riječi: mekteb, misija, profesija, odgoj, obrazovanje

Uvod

Uzimajući u obzir stvarnost u kojoj muallimi u našim mektebima djeluju, smatrali smo opravdanim da ovim naslovom osvijetlimo dvije bitne dimenzije njihovog rada: misiju i profesiju. Pojam *misija* (lat. *missio*: poruka, poslanstvo) može se shvatiti i kao povjerena i preuzeta zadaća ili poziv, dok je životna misija upravo ona zadaća koja ima presudno značenje u ljudskom životu (Čedić, Hajdarević, Kadić, Kršo i Valjevac, 2007). U kontekstu teme o kojoj govorimo bitno je naglasiti da misija uključuje: svrhu postojanja, djelatnost (odnosno sadržaj) i vrijednosti. *Profesija* je riječ izvedena iz latinskog izraza *professio*, a znači zanimanje, zvanje, služba, struka. Uz nju se veže riječ *profesionalac*, kao čovjek koji je nešto izabrao za svoje stalno, osnovno zanimanje. Pojam profesija upućuje na vrstu zanimanja, specifično stručno

obrazovanje i osposobljenost, kao i na osnovu za stjecanje sredstava za život. U literaturi se najčešće izlažu sljedeće karakteristike profesije: sistematski zaokružena teorija, stručni autoritet, institucionalno osiguranje, etički kodeks i specifična supkultura (Greenwood, 1957). Navedena značenja pojma profesija se u cijelosti mogu povezati s ulogom mekteba i zadaćom muallima u Islamskoj zajednici u Bosni i Hercegovini. Profesija upućuje na njihovo opredjeljenje da budu muallimi i da tu svoju zadaću profesionalno i stručno obavljaju, dok misija daje dušu profesiji i čini njenu suštinu.

Za ispunjenje zahtjeva misije potrebno je osigurati adekvatno osposobljene muallime, što podrazumijeva visok nivo općeg i stručnog obrazovanja, te pedagoško-psihološku i didaktičko-metodološku osposobljenost za odgojno-obrazovni

rad s učenicima u mektebu. Preuzeti emanet imama, muallima i muderrisa više je od profesije, te zahtijeva duboko svjesnu i potpunu predanost mektepskom poučavanju mladih.

1. Mekteb – temeljna institucija odgoja i obrazovanja

Prve institucije u kojima se podučavalo vjerskim istinama su džamije. Na trijemu Poslanikove, a.s., džamije ashabi su provodili vrijeme učeći o vjeri i njenim porukama. Kako su prolazile decenije i stoljeća, a broj muslimana se povećavao, pored džamije pojavili su se novi institucionalni oblici podučavanja islamu i islamskim propisima: mektebi i medrese (osnovne i srednje škole), a kasnije i univerziteti. Osnivane su i posebne škole Kur'ana, hadisa i tefsira u kojima se podučavalo znanjima iz navedenih oblasti. Ali,

najrasprostranjeniji oblik u pravovremenom podučavanju islamu pripada instituciji mekteba.

Mekteb, često u arapskom jeziku nazivan *kuttab*, u našem jeziku se poima u značenju škole. U islamskom svijetu mekteb je bio poznat kao osnovna škola, koja datira najkasnije od desetog stoljeća. Kao i medresa, koja predstavlja viši stupanj obrazovanja, mekteb je često bio vezan za džamiju. Prvenstveno, pojam mekteba se odnosio na mjesto za izvođenje nastave, u okviru koje su se učenici podučavali: čitanju, pisanju, gramatici i islamskim disciplinama (kiraetu, akaidu, fikhu, hadisu, tefsiru i dr.). Pojmovima *mekteb* ili *kuttab* označavala se tradicionalna metoda obrazovanja u većini muslimanskih zemalja, koja podrazumijeva predavanje učitelja grupi učenika ili studenata koji sjede ispred njega (Bozkurt 2004: 5-6). Poznati islamski filozof i učitelj Ibn Sina je u jednoj od svojih knjiga napisao poglavlje *Uloga učitelja u podučavanju i odgoju djece*, u kojem razmatra pitanje mekteba. U tom poglavlju sadržana su i uputstva učiteljima koji su podučavali u mektebima (Prema: World Heritage Encyclopedia).

Do dvadesetog stoljeća mektebi su jedino sredstvo masovnog odgoja i obrazovanja u većem dijelu islamskog svijeta. U njima se, pored podučavanja propisima vjere islama, sticala i opća pismenost i prosvjećenost. Usljed dinamičnih promjena u modernim muslimanskim društvima, šira uloga mekteba u poučavanju i obrazovanju se sve više svodila na koncept vjerske edukacije. Ovakvu ulogu već dugo mekteb ima u Bosni i Hercegovini i predstavlja temeljnu instituciju vjerskog odgoja i obrazovanja svih pripadnika Islamske zajednice.

2. Mekteb je i misija i profesija

Misija mekteba neposredno je vezana za misiju islama i temelji se na Kur'anu, a.š., i sunnetu Allahovog Poslanika, a.s. Izdvojiti ćemo dva kur'anska stavka¹ (3:104 i 9:122) koji upućuju na podudarnost mektepskog djelovanja i najbitnijih tokova islamske misije:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

I neka među vama bude onih koji će na dobro pozivati i tražiti da se čini dobro, a od zla odvratači – oni će šta žele postići.

Svi vjernici ne treba da idu u boj. Neka se po nekoliko njih iz svake zajednice njihove potruditi da se upute u vjerske nauke i neka opominju narod svoj kad mu se vrate, da bi se Allaha bojali.

U Poslanikovim, s.a.v.s., obrascima djelovanja prepoznajemo da se pojam *risalet* (poslanstvo) može razumijevati u značenju *misije*, a kod njegovih sljedbenika to su, u prvom redu, *et-terbije vet-ta'lim* (odgoj i obrazovanje). Osnovna zadaća vjerskih predvodnika i učenih je dvostruka: stjecanje ispravnog i korisnog znanja i njegovo širenje podučavanjem i savjetovanjem drugih. Muhammed, s.a.v.s., jasno je i slikovito objasnio ulogu učenih i trajni značaj emaneta znanja koji se predanim podučavanjem ostavlja i prenosi u nasljedstvo drugima:

... وَإِنَّ فَضْلَ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ، كَفَضْلِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ، وَإِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ، وَإِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُورَثُوا دِينَارًا، وَلَا دِرْهَمًا وَرَثُوا الْعِلْمَ، فَمَنْ أَخَذَهُ أَخَذَ بِحِطِّ وَافِرٍ

Prednost učenjaka nad pobožnjakom je kao prednost (svjetlosti) mjeseca nad ostalim zvijezdama. Učenjaci

*su nasljednici poslanika. Poslanici u nasljedstvo nisu ostavljali ni zlatnike ni srebrenjake, već su ostavljali znanje, pa ko ga uzme, uzео je ono što je veoma dragocjeno.*²

U 45. i 46. ajetu, 33. kur'anskog poglavlja *El-Abzab* sadržano je pet dimenzija misije Muhammeda, s.a.v.s. Najvažnije odlike misije našeg najvećeg učitelja, neka je na njega Allahova milost i spas, prema značenju ovih ajeta, jesu: *poslan je kao svjedok; donosilac je radosnih vijesti; on je opominjatelj; on poziva Allahu; i svjetiljka je koja sija.*

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا

O Vjerovjesniče, Mi smo te poslali kao svjedoka i kao donosioca radosnih vijesti i kao poslanika koji opominje.

وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا

Da – po Njegovom naređenju – pozivaš Allahu, i kao svjetiljku koja sija.

Svoju misiju Allahov Poslanik, s.a.v.s., dosljedno je provodio i za nju se temeljito pripremao. Njegove pripreme su uvijek bile temeljite i višestruke, a za ovu priliku izdvojiti ćemo tri, koje na direktan način pokazuju koliko je misija vjere vezana i za profesionalni pristup. Te pripreme su:

1. *Duhovne* – neprestano obraćanje Allahu, dž.š.,
2. *Umne* – promišljanje, planiranje, strategija...,
3. *Društvene* – konsultacije u porodici i zajednici.

Muhammed, a.s., kako to i Kur'an, a.š., ističe, najbolji je uzor. On nam je uzor i u svome nastojanju da u poslovima teži ka najvišem stepenu kvaliteta. Prema *Musnedu* Ebi Jea'la (1984.) navodimo:

(*Sunenu ibn Madže*, Daru ihjai al-kutubi al-arebijeti, Kairo, bez godine izdanja, str. 81., hadis broj 223); Ahmed (*Musned*, Muessesetu Kurtuba, Kairo, 2001., str. 3505., hadis broj 5/196) i drugi, s dobrim lancem prenosilaca.

¹ Svi prijevodi kur'anskih ajeta koji su navedeni u ovom radu, dati su prema: Kur'an s prevodom. (1991). Preveo: Besim Korkut. Medina: Kompleks Hadimul-haremejniš-šerifejn el-Melik Fahd za štampanje Mushafi šerifa.

² Ovo je dio dužeg hadisa koji prenose: Ebu Davud (*Sunenu ebi Davud*, Daru-s-selami al-alemijja, Bejrut, 2009., str. 475., hadis broj 3641); Et-Tirmizi (*Sunenu Tirmizi*, el-Halebi, Kairo, 1975. str. 48., hadis broj 2682); Ibn Madže

إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يُحِبُّ إِذَا عَمِلَ أَحَدُكُمْ عَمَلًا أَنْ يُتْقِنَهُ

Zaista Allah voli da, kad nešto radite, to uradite na perfektan način. (Hadis, n.d.)

I drugi hadis zabilježen u Muslimovom (1996.) *Sabihu*:

إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ

Allah je propisao da za sve postoji najbolji način. (Hadis, n.d.)

Ranije smo istakli da u Poslanikovom, s.a.v.s., primjeru prepoznajemo pojam *risalet* (poslanstvo), sa značenjem *misija*, a kod njegovih sljedbenika to je *et-terbijje vet-talim* (odgoj i obrazovanje). Kao jedan od najvažnijih vidova misije Islamske zajednice je poučavanje vjeri u našim mекtebima, odnosno odgajanje mladih naraštaja i formiranje njihovog islamskog identiteta. Vezu između toga dvojga nalazimo u hadisima. Ilustracije radi ovdje donosimo hadis iz Sunena Ibn Madže (n.d.) i iz Musneda El-Bezzar (1988.):

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ مِنْ بَعْضِ حَجْرِهِ، فَدَخَلَ الْمَسْجِدَ، فَإِذَا هُوَ بِحَلَقَتَيْنِ، إِحْدَاهُمَا يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ، وَيَدْعُونَ اللَّهَ، وَالْأُخْرَى يَتَعَلَّمُونَ وَيُعَلِّمُونَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُلُّ عَلَى خَيْرٍ، هُوَ لَاءِ يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ، وَيَدْعُونَ اللَّهَ، فَإِنْ شَاءَ أَعْظَاهُمْ، وَإِنْ شَاءَ مَنَعَهُمْ، وَهُوَ لَاءِ يَتَعَلَّمُونَ وَيُعَلِّمُونَ، وَإِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّمًا فَجَلَسَ مَعَهُمْ

Od Abdullaha ibn Amra se prenosi da je Allahov Poslanik, a.s., izašao jednog dana iz jedne od svojih soba i ušao u džamiju, gdje je zatekao dvije halke ashaba. Jedni su učili Kur'an, a.s., i upućivali dove Allahu, dž.š., a drugi su učili i podučavali. Poslanik, a.s., rekao je: "Svi su u dobru. Ovim što uče Kur'an, a.s., i upućuju dove, ako hoće, Allah, dž.š., primit će od njih, ili odbiti. A ovi drugi što uče i podučavaju, pa i ja sam poslan kao učitelj" i sjeo je kod njih. (Hadis, n.d.)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ

Od Ebu Hurejre, r.a., prenosi se da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Poslan sam da usavršim najbolje moralne vrednote." (Hadis, n.d.)

Ovdje ukazujemo i na ajete (40, 6 i 21) naznačene 33. kur'anske sure, koji veoma jasno i sistematično predstavljaju Allahovog Poslanika, s.a.v.s., te ukazuju na važnost njegove plemenite misije:

... مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ

Muhammed nije roditelj nijednom od vaših ljudi, nego je Allahov poslanik i posljednji vjerovjesnik...

...الَّتِي أُولَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ

Vjerovjesnik treba biti preči vjernicima nego oni sami sebi...

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ

Vi u Allahovom Poslaniku imate divan uzor...

Poslanik, a.s., najbolji je primjer predanosti misiji. On se koristi svakom prilikom da dostavi poruku ljudima. S tog aspekta moguće je govoriti o misiji kao širem pojmu od profesije. Međutim, pojam profesija danas razmatramo u kontekstu potrebe posjedovanja određenih sposobnosti kako bi se što odgovornije i što uspješnije obavila misija po uzoru na misiju Allahovog Poslanika, a.s. Ključni uvjeti misije su iskazani u Kur'anu (33: 1, 2 i 3):

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا

O Vjerovjesniče, Allaha se boj, a nevjernike i licemjere ne slušaj...

Najvažniji uvjet za misiju je *et-takva*, svijest o Allahu, dž.š. Samo s tom sviješću možemo potpuno odgovorno i predano obaviti svoje poslove, odnosno sudjelovati u misiji islama.

...وَأَنْبِئْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ

I slijedi ono što ti Gospodar tvoj objavljuje...

Ovaj uvjet podrazumijeva da uvijek imamo na umu orijentire iz Allahove, dž.š., Knjige, a.s., a zatim i napatke Njegovog Poslanika, s.a.v.s. U tom kontekstu se može naglasiti i važnost pravila propisanih u instituciji u okviru koje se djeluje. Imajući na umu da je mektepsko obrazovanje organizirano, sistematično i postavljeno s jasnim ciljevima i zadacima, njegova realizacija uvjetovana je pravilima institucije u kojoj se djeluje. U tom pogledu su posebno važni etički kodeksi, koji obavezuju sve sudionike u tako važnoj djelatnosti.

وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا

I u Allaha se pouzdaj, Allah je zaštitnik dovoljan!

Pouzdanje u Allaha, dž.š., daje i čuva snagu koja nam je neophodna u našem poslu. Samo s osloncem na Svemogućeg moguće je doseći najbolji izbor na svakom našem malom i velikom raspuću, te naše zadaće krunisati velikim rezultatima. Nužno je imati na umu činjenicu da je zalaganje svih ljudskih resursa, te preduzimanje maksimalnih napora uvjet ispravnog pouzdanja u Allahovu, dž.š., pomoć. Česti su primjeri očekivanja rezultata bez kvalitetnog planiranja i predanosti realizaciji mektepske nastave.

2.1. Misija mekteba nema alternativu

Imajući u vidu činjenicu da se čovjek rađa u čistoj prirodi (*fitre*), bez gotovog znanja i racionalnih spoznaja, podučavanje vjeri i svim drugim korisnim znanjima je nužno radi pronalaženja *Pravog puta* i postizanja *Istinskog cilja* u ljudskom životu. Suština islamskog poziva iziskuje usvajanje vizije života koja je utemeljena na vjerovanju i razumijevanju moralnih načela. Primarna dužnost svakog muslimana je da emanet vjere i svijest o autentičnim životnim vrijednostima, u prvom redu, prenese na svoju djecu i na svoje bližnje, ali i da, poučavanjem i praktičnim svjedočenjem, poruku i znamenje vjere neprestano širi među ljude, kako nas na to upućuju riječi Poslanika Muhammeda

a.s. zabilježene u zbirkama hadisa Tirmizija (1975.) i Muslima (1996.)

وعن أيوب بن موسى بن عمرو بن سعيد بن العاص عن أبيه عن جده: أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «ما نحل والدٌ ولده من نخل أفضل من أدب حسن»

Ništa roditelj djetetu ne može vrednije ostaviti od lijepog odgoja. (Hadis, n.d.)

إذا مات ابن آدم انقطع عمله إلا من ثلاث: صدقة جارية، أو علم ينتفع به، أو ولد صالح يدعو له

Kada umre sin Ademov, prestaju njegova djela osim u tri slučaja, a to su: trajna sadaka, znanje kojim se drugi koriste i čestito (dobro odgojeno) dijete, koje za njega dove upućuje. (Hadis, n.d.)

U vremenu u kojem odgoj i obrazovanje usložnjavaju modernistički trendovi, kojima se preferiraju ponašanja koja su u suprotnosti s moralnim principima islama i univerzalnim etičkim vrijednostima, nezamjenjivu ulogu u procesu formiranja zdrave i zaokružene ličnosti, sticanju znanja, vještina i navika u duhu islama, te afirmiranju islamskog svjetonazora ima mektepska nastava. U vertikali institucionalnog odgoja i obrazovanja u Islamskoj zajednici u BiH, uz islamsku vjeronauku u školama, prvu i temeljnu ulogu ima mekteb. Mekteb je osnova na kojoj se gradi nastavak cjeloživotnog upotpunjavanja znanja i moralnih karakteristika muslimana ovog podneblja. Cilj misije mekteba je da podstakne interesiranje djece i njihovih roditelja za principe islamskog odgoja i obrazovanja, da se na njih prenesu temeljna znanja iz oblasti vjere, težnja i pozivanje ka dobru, odvratanje od

zla, da im se osigura nesmetan duhovni i intelektualni razvoj, te unaprijedi nivo islamske kulture življenja u porodici i društvu. Danas je važnost mekteba neprocjenjiva, ako ne i primarna u afirmiranju bošnjačkog kulturnog i nacionalnog identiteta kod mladih na području manjeg bosanskohercegovačkog entiteta, u kojem je obrazovni sistem koncipiran na takav način da učenicima bošnjačke nacionalnosti nije omogućeno da stiču znanja o vlastitom kulturno-historijskom naslijeđu. Identičnu ulogu institucija mekteba ima i u džematima bošnjačke dijaspore, gdje se Bošnjaci, pored vjerskog odgoja i obrazovanja, upoznaju i s vlastitim kulturnim i nacionalnim identitetom.

Uloga mektepske nastave danas je posebno aktualizirana s obzirom na sve veću poslovnu zauzetost roditelja i njihovo neposjedovanje adekvatnih vjerskih znanja. Stoga je veoma delikatna zadaća Islamske zajednice na planu buđenja interesa roditelja za djelovanje i ulogu mekteba i podizanje svijesti muslimana o važnosti vjerskog odgoja i obrazovanja naših potomaka.

Ispravno poimanje naših vjerskih i kulturnih vrijednosti i izgradnja naše samosvijesti nedvojbeno je povezano s kvalitetom odgojno-obrazovnih ustanova koje pohađaju mladi. Na planu mektepskog rada, visoki kvalitet je u prvom redu uvjetovan institucionalnom i individualnom predanošću misiji koju stoljećima ima mekteb. Da bi se ostvario ovaj veliki cilj, uz svijest o misiji, danas je naročito neophodno imati u vidu sve bitne profesionalne pretpostavke. Među njima je posebno važno da muallim posjeduje sva adekvatna znanja i vještine. Također je važno da se mektepska djelatnost

istovremeno poima i kao misija i kao profesija.³ Stoga nam u kontekstu svih mektepskih poslova valja snažnije afirmirati profesionalne vrijednosti, kao što su: stručnost i osposobljenost, kontinuirano pripremanje, autoritativnost, institucionalnost, empatija, interpersonalne i strateške vještine...⁴ Muallimski rad u Islamskoj zajednici se može uvrstiti među najteže i najodgovornije poslove njezinih kadrova. Poznato je da se aktivnost poučavanju vjeri uvijek posebno cijenila i s vjerskog stanovišta uzimala kao naročito legitiman osnov za sticanje sredstava za život i egzistenciju onih koji su pripadali ovoj profesiji.⁵

S obzirom na to da mektepska nastava zasigurno nema alternativu, pred Islamskom zajednicom je imperativ da svoje opredjeljenje i napore neprestano uvećava, kako bi se osigurali svi uvjeti koji su potrebni za uspješnu mektepsku misiju. Usljed sve većih izazova koji posebno privlače mlade i odvođe ih na stranputicu, neophodno je odlučnije i kreativnije osmisliti organizaciju mekteba u urbanim sredinama. Uspostavljanje omladinskih centara u okviru kojih bi se, pored brojnih drugih sadržaja, razvijala kvalitetna vjerska edukacija može biti jedno od rješenja kojem bi se u perspektivi poklonila značajna pažnja.

Prema *Pravilniku o mektebima i mektepskoj nastavi* (Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini: 2007.) mektepska nastava, kao temeljni oblik islamskog odgoja i obrazovanja, realizira se u džematu. Za nju je neposredno zadužen i odgovoran džematski imam, odnosno muallim/a. U kontekstu pojave novih vidova učenja o vjeri, institucija mekteba danas još više dobija na značaju. U mektebu se stiče cjelovito

³ "Profesija je disciplinirana skupina pojedinaca koji se pridržavaju etičkih standarda i koji su prihvaćeni od javnosti kao posjednici posebnih znanja i vještina od priznatog obrazovnog tijela, a koja su proizašla iz istraživanja, obrazovanja i obuke na visokoj razini, i koji su spremni primijeniti

svoja znanja i vještine u interesu drugih." Prema: Professions Australia (2010).

⁴ Vidi: Klaić, B. (2004.)

⁵ Ovo je stav hanefijske pravne škole, zasnovan na mišljenju Mulla Husreva, šejhu-l-islama u vremenu sultana Mehmeda Fatih o opravdanosti potrebe da

se za poučavanje Kur'anu i vjeri može uzeti plaća (Muhammad b. Firamuz 'Ali, poznat kao Mulla Husrew (umro 885/1480). Djelo je iz oblasti šerijatskog prava pod punim naslovom *Durar al-hukam fi šarh gurar al-ahkam*. Napisano je 883/1478-79. god.)

i zaokruženo učenje o vjeri, u skladu s jasno definiranim nastavnim planom i programom koji donosi Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini. Vjerska edukacija u mektebu osigurava naš duhovni kontinuitet i zatvara vrata svim tumačenjima vjere i vjerskih propisa koja ne uzimaju u obzir kontekst življenja i višestoljetnu tradiciju islama na ovim prostorima.

Umjesto zaključka

Umjesto zaključka ovog teksta odlučili smo se pokušati odgovoriti na nekoliko pitanja:

1. Ko su sudionici u misiji mekteba?

Smatramo da su to svi u Islamskoj zajednici. Možda je mekteb pitanje koje najvažnije okuplja sve faktore u IZ-i u jedinstvenoj misiji. Misija mekteba je uvjet poznavanja i primjene islama u našoj povijesti.

2. Radimo li dovoljno na osiguravanju formalnih pretpostavki za uspjeh misije mekteba?

Pod formalnim pretpostavkama mislimo na prostorne uvjete rada koji trenutno variraju od prostora za namaz u džamiji, preko posebne prostorije u džamiji, do učionice u odvojenom, namjenski izgrađenom objektu. Kod svih njih je neophodno postići nivo postavljenih standarda kako bi rezultati rada bili poboljšani. Jedna detaljna analiza bi ponudila iznos potencijalnih ulaganja u ovom pogledu.

3. Koliko su nam realno postavljene nastavni planovi i programi, udžbenici, knjige i evidencije (dnevnici), od čega, također, zavisi profesionalni uspjeh muallima?

Praksa je pokazala, a o tome svjedoče kako muallimi tako i roditelji djece, da su nastavni planovi i programi mektepske nastave preobimni,

da udžbenici sadrže veliki broj suvišnih sadržaja, a da su knjige evidencije nepraktične iz više razloga. Stoga bi bilo nužno učiniti temeljitu analizu realne potrebe i mogućnosti izrade novih nastavnih planova i programa, spram toga reducirati sadržaje udžbenika i smanjiti njihov broj na najviše tri, a onda knjige evidencije pojednostaviti i učiniti što praktičnijim.

4. Je li praktično ostvariv i dovoljno efektivan pristup mektepskoj nastavi po uzoru na školski sistem?

Uvažavajući činjenicu neobaveznosti mekteba, neredovnost pohađanja i različite uzraste koji tek pristupaju početnoj fazi mektepske pouke, formiranje grupa po sistemu školskih razreda pokazalo se složenim i u najviše slučajeva neostvarivim. Neophodno je preispitati ovaj pristup, planirati formiranje grupa prema savladanom gradivu, a za starije uzraste polaznika mekteba iznaći prihvatljiviju formu rada, primjereniju njihovoj dobi. Pokazalo se da najviše polaznika napušta mekteb u tinejdžerskoj dobi. Pored navedenog, a na osnovu iskustava najboljih muallima iz različitih sredina, bilo bi korisno uraditi posebne programe vannastavnih aktivnosti, koje bi dodatno vezale učenike za mekteb i muallima za Zajednicu i džemat.

5. Koliko smo sinhronizirali rad mekteba i nastavu islamske vjeronauke usklađivanjem nastavnih planova i programa, sadržaja udžbenika i povezivanje vjeroučitelja i muallima, ako smo svjesni da je misija mekteba i islamske vjeronauke tijesno povezana?

Minimalni naponi, uloženi u nekoliko prethodnih godina, u pojedinim slučajevima su pokazali da su zajednički

pristupi u radu muallima i vjeroučitelja mogući, čak poželjni, i da usklađeni rad postiče efektivnije rezultate, nudi uštedu vremena i snage, a otvara mogućnosti dodatnog praktičnog rada, koji je do sada bio nedovoljan.

6. Jesmo li dovoljno normirali rad u mektebima?

Nužno je više učiniti po ovom pitanju. Time bi se muallimima olakšao rad i otvorila mogućnost cjelovitijeg nadzora. Cilj je što adekvatnije pomoći muallimu, kao i podstaći ga na veću odgovornost i bolje rezultate.

7. Možemo li više uraditi na stručnom usavršavanju muallima?

Potrebno je intenzivno i permanentno educirati muallime na svim važnim planovima: duhovnom, znanstvenom, stručnom...

8. Koliko vrednujemo i stimuliramo rad u mektebu?

Izostanak značajnijeg vrednovanja i nagrađivanja za životni uspjeh u mektebu može biti jedan od pokazatelja dosadašnje stvarne pozicije mekteba i muallima u Islamskoj zajednici. Nagradu muallimu bi trebalo podići na nivo jedne od najprestižnijih nagrada u Islamskoj zajednici. Za vrednovanje bi bilo nužno izraditi adekvatne i precizno definirane kriterije i mjerila.

9. Kakve i kolike su refleksije mekteba na život i ponašanje mladih kasnije?

Ovo je ključno pitanje kada je riječ o mektebima. Zabrinjava današnje stanje među mladima. Mnogi od njih su pohađali mekteb. Razlog je to za preispitivanje dosadašnjeg načina vezivanja polaznika mekteba za Zajednicu, posebno u fazi adolescencije, a i kasnije dobi. To je zadaća svih naših organa i ustanova.

Izvori i literatura

- Ahmed (2001). *Musned*, Kairo: Muessese-tu kurtuba. Str. 3505., hadis broj 5/196.
- Ebu Davud (2009). *Sunenu ebi Davud*, Bejrut: Daru-s-selami al-alemijja. Str. 475., hadis broj 3641
- Ebu Jea'la (1984). *Musned*, Damask: Daru-l-me'mun li-t-turas. str. 349.
- El-Bezzar (1988). *Musned*, Medina: Mektebetu-l-ulum ve-l-hukm. Str. 364., hadis broj 8949.
- Et-Tirmizi (1975). *Sunenu Tirmizi*, Kairo: el-Halebi. Str. 48., hadis broj 2682 i str. 402., hadis broj 1952.
- Ibn Madže (n.d.). *Sunenu ibn Madže*, Kairo: Daru ihjai al-kutubi al-arebij-jeti. Str. 81., hadis broj 223 i str. 83., hadis broj 229.
- Muslim (1996). *Sabihu Muslim (muhtesar)*, Damask: el-Jemama. Str. 379., hadis broj 1249. i str. 290., hadis broj 1001.
- Begović, I. (2009). "Svijest o mektebu", *Takvim za 2010*, Sarajevo: El-Kalem
- Bozkurt Nebi (2004). "Mektep", *Islam Ansiklopedisi*, Vol. 29, Istanbul: TDV Yayınları: 5-6
- Čedić, I., Hajdarević. H., Kadić, S., Kršo, A., Valjevac, N. (2007.) *Rječnik bosanskog jezika*, Sarajevo: Institut za jezik.
- Greenwood, E. (1957). "Attributes of a profession", *Social Work*, No.2.
- Hathout H. (2013). Čitanje muslimanskog uma, Sarajevo: Dobra knjiga.
- Klaić, B. (2004). *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Nakladni zavod MH.
- Muhammad b. Firamuz 'Ali (1478/79). *Durar al-hukkam fi šarh gurar al-abkam*.
- Potkonjak, N., Šimleša, P. (1989). *Pedagoška enciklopedija 1 i 2*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Šehić, Dž., Delić, A. (2012). *Strateški menadžment organizacijska efikasnost*, Tuzla: Off-Set.
- Spahić, M., Hamzić M. (2007). *Društveno-etički pojmovnik*, Sarajevo: Bemust.
- Professions Australia (2010), *Definition of a Profession*, <http://www.professions.com.au/Homepage.html>.
- <http://www.worldlibrary.org/articles/mekteb>

موجز

الكتاب – رسالة ومهنة

واحد فازلوفيتش

في مقدمة البحث ورد شرح مصطلحين رسالة ومهنة في سياق التربية والتعليم في الكتاب. من أجل النظر، بشكل أوضح وأتم، في رسالة الكتاب، تم تركيز الاهتمام الخاص في المعنى الاشتقائي لكلمة الكتاب، وفي تاريخ الكتاب نفسه. في الجزء الرئيسي من البحث عرضت رسالة الكتاب في نطاق الإسلام الأوسع. تنويها باستعدادات الرسول، عليه السلام، للرسالة (الروحية، والذهنية، والاجتماعية) تمت الإشارة في البحث إلى العلاقة بين الرسالة والمهنة، وإلى الحاجة للتطرق المحترف لرسالة الكتاب. تم التنويه بدور لا بديل له للدراسة الكتابية في العصر الحديث، نتيجة للتغيرات الكبيرة في الأسرة وازدياد التحديات الاجتماعية والاقتصادية، التي تعقد العمل التعليمي التربوي مع الشباب. في موجز البحث وضعت: الترتيبات الرسمية لنجاح الرسالة الكتابية، ومسألة التصور الواقعي للمناهج والبرامج الدراسية، وإمكانية تنفيذ العمل في الكتاب أسوة بالنظام المدرسي، والحاجة إلى تزامن في عمل الكتاب والمادة الدراسية التعليم الديني بهدف تحقيق النتائج الأكثر فاعلية، والحاجة لتوحيد عمل المعلم، والتأهيل المهني وتحفيز المعلم والحاجة لتحقيق تأثير أقوى للكتاب على حياة وسلوك الشباب.

الكلمات الأساسية: كتاب، رسالة، مهنة، تربية، تعليم

Summary

MAKTAB – A MISSION AND A PROFESSION

Vahid Fazlović

Introduction of the article offers explanation of the meaning of terms *mission* and *profession* in the context of maktab education. With the purpose of presenting clear and better view of the mission of maktab, etymology of the word maktab and the history of maktab were placed in a special focus. The main part of the article presents the mission of maktab within the broader framework of the mission of Islam. Keeping in mind Messenger's (s.w.s.) preparation for his mission (spiritual, mental and social), the article points to the connection that exists between mission and profession, it also stresses the need for a professional approach towards the mission of maktab. The irreplaceable role of maktab class is especially emphasised in context of contemporary society where tremendous changes are taking place within the families, in midst of social and virtual technology challenges that are making education and upbringing of youth a very complex task. The final part of the article elaborates upon: formal preconditions for the success of maktab class, the issue of realistic conception of teaching plans and programs, prospects of application of a school system on maktab class, the need for synchronisation between maktab class and religious studies class with the aim of achieving better results, the need for standardisation of the work of muallims (teachers), professional development and stimulations for muallims as well as the need for more effective influence of maktab class upon life and behaviour of young people.

Key words: maktab, mission, profession, upbringing, education